

FERDINAND PEROUTKA

6. 2. 1895 - 20. 4. 1978

Český novinář, politický publicista, prozaik, dramatik a literární kritik Ferdinand Peroutka se narodil 6. února 1895 v Praze. Po studiu na gymnáziu, kde v roce 1913 maturoval, začala jeho publicistická činnost. Přispíval do časopisů Zlatá Praha, Novina a Čas. V Herbenově Času patřil jako výtvarný referent k průkopníkům expresionismu. Za první světové války se snažil vyhnout vojenské službě, proto cestoval po Německu, skrýval se v Alpách a pobýval v Mnichově. Po válce byl od roku 1919 do roku 1924 redaktorem deníku Tribuna a v letech 1924 - 1939 šéfredaktorem politicky nezávislého, liberálně zaměřeného týdeníku Přítomnost. Tento týdeník byl znám tím, že seriózně a s přehledem seznamoval čtenáře s aktuálními otázkami doby. Do časopisu přispívaly tehdejší významné osobnosti: Karel Čapek, Eduard Bass, František Langer, Rudolf Těsnohlídek, E. F. Burian, a jiní. V roce 1924 se stal Peroutka také politickým redaktorem deníku Lidové noviny a od roku 1933 redigoval edici Nový svět v nakladatelství Borového. Byl zakladatelem Národní strany práce. Filozoficky vycházel z pragmatismu, patřil ke kruhu tzv. pátečníků - k důvěrníkům T. G. Masaryka a blízkým přátelům Karla Čapka.

O Peroutkově realistickém a nesentimentálním myšlení svědčí jeho díla vydaná v meziválečném období. Ve své úvahové knize *Jací jsme* (1924), sestavené z článků publikovaných od roku 1922 v deníku Tribuna, autor objektivně vypoovídá o české národní povaze. Je přesvědčen, že zkoumání charakteru národa je potřebné, protože bezpečí státu nemohou zajistit smlouvy, ale celková vyspělost národní společnosti. Časté zdůrazňování myšlenky, že charakter národa vytvářejí veliké postavy minulosti, Peroutka nepřijímá. Uvažuje o postavení a vlivu husitství i českobratrství a srovnává je

s katolicismem. Vychází z Pekařova názoru, že myšlenky husitství a Českých bratří nebyly pro generaci našich obrozenců předmětem navazování na ně, neboť je neznali. Podle Peroutky studují odkaz Jana Husa a Českých bratří jen odborníci, národ si o něm vytvořil vlastní představu, kterou spojil s aktuální potřebou boje proti Rakousku a odnárodňování.

V roce 1925 vyšla kniha *Boje o dnešek*. Je sestavena z článků vycházejících v novinách a časopisech od roku 1920 do roku 1925. Vysvětluje a obhajuje Peroutkův liberalismus, který je podle něj jako jediný schopen zajistit jednotlivci svobodu a rozvoj osobnosti. Politickou svobodu chápe liberalismus v souvislosti se svobodou hospodářskou. Kniha argumentuje proti myšlenkám komunistické ideologie. Ukazuje na jejich jednostrannost a odtrženost od konkrétního života, snahu nepřipouštět odlišné názory a ve svých důsledcích ohrožovat svou omezeností celou demokratickou společnost. Obsáhlé dílo o počátcích Československé republiky *Budování státu* vycházelo postupně v letech 1933 - 1936. Ve čtyřech svazcích autor popsal události od roku 1918 do roku 1921. Původním záměrem bylo dovést práci až do roku 1925, ale situace na konci třicátých let mu v tom zabránila. Materiál ke knize čerpal Peroutka z parlamentních protokolů a konzultací s prezidentem Masarykem i s ministrem zahraničních věcí Benešem. Uvedená fakta nekomentuje, nesnaží se je hodnotit. Cituje z novin, časopisů, provolání i dopisů politiků, dokumentuje uváděním vyhlášek.

Po okupaci Československa německými vojsky byl Peroutka zatčen a vězněn na Pankráci. Poté byl převezen do koncentračního tábora Dachau a později do Buchenwaldu. Po válce pracoval od roku 1945 do roku 1948 jako šéfredaktor Svobodných novin a také v týdeníku Dnešek. V letech 1945 - 1946 byl poslancem Národního shromáždění. Kriticky vystupoval proti sílícím totalitním tendencím v československém politickém životě a stále skeptičtěji se stavěl k perspektivám demokratického vývoje v poválečné ČSR. Psal divadelní hry a chtěl se věnovat beletrii. Po únoru 1948 opustil Československo a zachránil se tak před opětovným uvězněním. V emig-

raci se angažoval prací pro svou zemi. Žil v Anglii, ve Francii a od roku 1950 v USA. Několik let řídil čs. vysílání rozhlasové stanice Svobodná Evropa, pro niž psal pravidelné týdenní komentáře, a spolupracoval s řadou amerických periodik. Odchod do exilu představuje předěl v Peroutkově životě i tvorbě. Tady vydal četné politické úvahy: *Byl Edvard Beneš vinen?* (1949), prózy *Oblak a valčík* (1976) a *Pozdější život panny* (1980). Stěžejním exilovým dílem je *Demokratický manifest* (1959), vydaný v New Yorku, kde se rýsuje teze, že zásadní konflikt dvacátého století se neodehrává mezi kapitalismem a socialismem, nýbrž mezi demokracií a totalismem, ať už fašistického nebo komunistického režimu. Hlavní otázkou, která rozděluje současné lidstvo, není otázka, komu patří továrny, nýbrž otázka, jak se má zacházet s člověkem. Peroutka se zde představuje jako bystrý pozorovatel mezinárodní scény, který s předstihem deseti a více let upozorňoval na nebezpečí, jež může pro světový mír představovat vzrůstající moc Německa a sovětského Ruska, a zároveň uvažoval o prostředcích, jimiž by se se dalo těmto nebezpečím včas čelit.

Publicista Ferdinand Peroutka chtěl psát beletrii, ale politická situace třicátých let a později opět okolnosti po roce 1948 mu v tom zabránily. Jen v letech po druhé světové válce napsal divadelní hru *Oblak a valčík* o chování lidí v době války a rovněž po roce 1945 drama *Šťastlivec Sulla*. První z nich *Oblak a valčík* byla uvedena v roce 1947, připravovaná premiéra *Šťastlivce Sully* se již neuskutečnila; hra byla v roce 1948 zakázána. Námět z římských dějin posloužil v této hře k řešení otázek lidské statečnosti a odpovědnosti. Komédie *Kdybych se ještě jednou narodil* zůstala jen v rukopise. V roce 1976 byl vydán nakladatelstvím Sixty - Eight Publishers v Torontu román *Oblak a valčík* a v roce 1980 také román *Pozdější život panny*. Hrdinkou románu je historická postava Johanky z Arku, kterou autor místo upálení nechává umřít zcela nepatetickou smrtí. Peroutkovy divadelní hry a romány jsou napsány civilním a střídým jazykem. Děj odpovídá logickému způsobu myšlení a realistickému

zobrazení. Ferdinand Peroutka byl znalcem klasické ruské literatury a obdivovatelem anglického realistického románu. To se zpětně odrazilo v jeho publicistické činnosti, kdy často užívá příklady z Gogolových povídek, z románů Tolstého a Dostojevského. V kritických člancích o literatuře prosazoval Peroutka požadavek dobré znalosti člověka i jeho psychiky. Uznává Havlíčka a Nerudu, v jejichž pracích nachází soulad mezi vnitřním přesvědčením a dílem. V Havlíčkovi pak, tomto "zázraku politického realismu v době národního dětství," nalézá Peroutka svůj velký vzor a zároveň i zakladatele té pravé, nejvlastnější politické tradice. Nezvalovu tvorbu kritizoval jako samoučelnou a Březinovu poezii za málo vnitřně upřímnou. Měl ostré spory s F. X. Šaldou. Oba usilovali o nastolení sociální spravedlnosti; zatímco Peroutka prosazoval rozvoj jednotlivce a jeho vzdělanosti i příslušné zásahy státu ve svobodném prostředí, F. X. Šalda hledal cestu ke stejnému cíli prostřednictvím socialistických (nikoliv komunistických) metod, prací socialistických stran a kolektivního úsilí.

Dílo Ferdinanda Peroutky stihl po roce 1948 podobný osud jako mnoha jiných významných osobností naší kultury. Na celých čtyřicet let bylo dáno pod zámek. Doma byl Peroutka znám pouze posluchačům Svobodné Evropy. S jeho jménem se čtenáři neseťkávali ani v roce 1968 a ještě v sedmdesátých letech psalo Rudé právo o nebezpečí peroutkovštiny. Jeho díla nebyla k nahlédnutí běžnému zájemci ani v knihovnách, ale přesto jeho jméno neupadlo v zapomenutí. Ferdinand Peroutka zemřel v exilu v New Yorku 20. dubna 1978. Teprve v roce 1992 začala být u nás znovu vydávána jeho publicistická tvorba. Dnešní čtenář tedy může posoudit aktuálnost úvah a myšlenek autora, který pozvedl český publicistický styl na úroveň, která patrně nebyla překonána.